

Preocupări de demografie istorică în istoriografia românească

Brie, Mircea

Veröffentlichungsversion / Published Version

Sammelwerksbeitrag / collection article

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Brie, M. (2009). Preocupări de demografie istorică în istoriografia românească. In A. Chiriac, & B. Ștefănescu (Eds.), *Istorie Etnologie Artă, Studii în onoarea lui Ioan Godea* (pp. 143-152). Oradea: Ed. Muzeului Țării Crișurilor. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-334825>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer CC BY Lizenz (Namensnennung) zur Verfügung gestellt. Nähere Auskünfte zu den CC-Lizenzen finden Sie hier:
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.de>

Terms of use:

This document is made available under a CC BY Licence (Attribution). For more information see:
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

Preocupări de demografie istorică în istoriografia românească¹

Mircea BRIE

Historical Demography occupations in the Romanian Historiography

Abstract. *The present paper wishes to be an inventory of the historical-demographical writings within Romanian landscape. We were able to identify preoccupation for demographic phenomena even since late 19th century, that have grown once with the creation of a discipline of historical demography in the post-war period, especially after the changes that Romania was put through after Revolution in 1989.*

Cuvinte cheie: *demografie istorică, istoriografie, familiei, căsătorie, naștere, deces, divorț, concubinaj*

Cercetarea istorico-demografică a stârnit interesul multor dornici în a cunoaște populația românească, mecanismele și comportamentele social-economice, determinismele de orice natură, mentalul colectiv, etc. Aplecarea spre acest gen de cercetare a fost luată în considerare mai cu seamă atunci când erau căutate explicații diferitelor aspecte referitoare la populația rurală, vitregită secole întregi de către scrisul istoric. Preocupări pentru descifrarea fenomenelor demografice putem identifica încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea, când în mediul intelectual românesc transilvănean este încurajată scrierea de monografii. Printr-un apel, publicat în „Familia” (1892)², se insistă pentru realizarea unor astfel de monografii despre satul românesc, scopul era evident acela de a strânge cât mai multe informații despre originea și vechimea neamului românesc. Deși există dovezi că au fost realizate mai multe astfel de monografii, numărul celor care s-au păstrat până astăzi este foarte mic. Tot pentru această perioadă de la cumpăna dintre secolele al XIX-lea și al XX-lea, este constatat interesul pentru educarea morală, religioasă, civică sau medicală. Un astfel de exemplu sunt publicațiile lui Emanoil Elefterescu: *Higiena populară* (1892), *Necesitatea religiei în lume* (1903), *Mamă de familie* (1903), *Despre băuturi și relele alcoolismului în popor* (1903), *Despre răul concubinajului în poporul nostru* (1904), *Despre căsătorie. Influența păcatelor și suferințele vieții familiare* (familiale n.n.) (1909)³. Toate aceste lucrări nu sunt cercetări specifice demografiei istorice, ele au însă o valoare semnificativă, contribuind la reconstituirea vieții demografice.

Perioada interbelică este mai bogată în studii demografice, *Școala Sociologică de la București*, coordonată de către sociologul Dimitrie Gusti⁴, folosește parțial pentru completarea informațiilor necesare studiilor monografice, inclusiv registrele parohiale de stare civilă. Se impun metode, tehnici și mijloace de redactare a monografiilor sătești mult mai complexe, registrele de stare civilă fiind importante surse de documentare. Roman Cressin publică, în anul 1936, *Monografia comunei Șanț. Materiale privitoare la statistica demografică și economică a comunei*⁵. Cercetarea se bazează pe informațiile oferite de către registre parohiale de stare civilă, iar studiul acestora oferă o imagine completă asupra realității demografice: ritmul natalității pe decade cuprinse între 1791 și 1910, ponderea la naștere a băieților și fetelor, nașterile nelegitime, mortalitate, cauzele mortalității, vârsta tinerilor la căsătorie, perioadele din an în care erau oficiate căsătoriile, ritmul căsătoriilor, fenomenele migrației, etc.⁶ Fenomenele demografice majore sunt surprinse într-o manieră originală, folosind de asemenea informațiile oferite de către registre de stare civilă, și de către P. Râmneanțu, în ancheta sa asupra comunei Vărădia (*Studiu asupra depopulării Banatului. Cauzele depopulării. Rezultatele*

¹ The paper *Preocupări de demografie istorică în istoriografia românească* was published in *Istorie Etnologie Artă, Studii în onoarea lui Ioan Godea*, coord. Aurel Chiriac, Barbu Ștefănescu, Editura Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 2009, p. 143-152.

² Apud I. Chelcea, *Literatura monografică a satelor noastre și problemele în legătură cu studiul satului românesc. Momente principale*, Cluj-Napoca, 1933, p. 7

³ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania. A doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX* (în continuare *Familia în satul românesc...*), Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1999, p. 27-28

⁴ Se pare că Dimitrie Gusti este primul român care apelează, de o manieră sistematică, la o cercetare a registrelor parohiale de stare civilă.

⁵ Studiul apare în revista *Sociologia românească*, 1, nr. 5, București, 1936, p. 15-24

⁶ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 28

anchetei demografice din comuna Vărădia, jud. Caraș)⁷. Autorul acestui studiu ajunge la concluzia că la depopularea unor localități, pe lângă fenomenul migraționist, contribuie natalitatea scăzută, rata de mortalitate foarte ridicată, fecunditatea și fertilitatea scăzută a femeilor, la care se adaugă și cauze ce țin de structura social-economică și culturală.

Un important reprezentant al demografiei este Sabin Manuilă. „Cel mai de seamă demograf al țării în perioada interbelică”⁸ a publicat o serie de lucrări precum: *Evoluția demografică a orașelor și minoritățile etnice din Transilvania* (1929), *România și revizionismul. Considerații etnografice și demografice* (1934), *Probleme demografice în Transilvania* (1934), *Studiu etnografic asupra populației României* (1940), etc. Între preocupările mai de seamă ale lui Sabin Manuilă se regăsește și exploatarea tărâmului istoriei și politicii populației.

Cu toate că au existat numeroase încercări, cercetarea istorico-demografică specifică nu a înregistrat o creștere spectaculoasă, a dus în schimb la conturarea unei metodologii specifice unei științe istorice. Demografia istorică, ca știință distinctă, cu metode de cercetare proprii s-a conturat și în spațiul românesc abia în perioada postbelică.

După lungi pledoarii în favoarea registrelor parohiale de stare civilă, Liviu Moldovan este cel care reușește, prin lucrările sale⁹, să impună consacrarea acestor izvoare ca principale surse istorice și demografice în cercetarea populației Transilvaniei. El a reușit să reconstituie istoricul registrelor parohiale din spațiul transilvănean, urmărind mai ales evoluția acestor înscrisuri, inclusiv procedurile și îndrumările legislative care au impus în cele din urmă obligativitatea înregistrării de către preoți a acestor registre. În paralel, importanța registrelor parohiale pentru studiul demografic și istoric a fost semnalată și în teritoriile românești extra-carpatiche de către Gheorghe Ungureanu¹⁰ și Ecaterina Negruți¹¹.

Un centru important de cercetare istorico-demografică a funcționat la Cluj-Napoca, sub îndrumarea profesorului Ștefan Pascu¹². Acesta este, de altfel, și inițiatorul acestui gen de cercetare prin

⁷ *Ibidem*, p. 28-29

⁸ Louis Roman, *Demografia istorică în opera lui Sabin Manuilă*, în Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan (coord.), *Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între XVI – XX*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995, p. 26

⁹ Liviu Moldovan, *Registrele confesionale de stare civilă din Transilvania*, în *Revista arhivelor*, 1, nr. 1, București, 1958, p. 159-185; Idem, *Registrele confesionale de stare civilă din Transilvania (1607-1942)*, în *Din istoria statisticii românești*, Editura Direcției centrale de statistică, București, 1969, p. 273-296; Idem, *Registrele parohiale de stare civilă. Izvoare de date demografice*, în *Populație și societate*, vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972, p. 45-50; Idem, *Înregistrarea de către biserici a botezătorilor, cununaților și înmormântărilor în Țările Române în sec. XVIII-XIX*, în *Populație și societate. Izvoare de demografie istorică*, vol. III apărut sub redacția lui Ștefan Pascu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 138

¹⁰ Gheorghe Ungureanu, *Actele de stare civilă în Moldova până la Regulamentul Organi (1803-1832)*, în *Revista arhivelor*, 1, nr. 1, București, 1958, p. 82-92; Idem, *Actele de stare civilă sub Regulamentul Oraganic (1832-1864)*, în *Ibidem*, 2, nr. 2, București, 1959, p. 58-59; Idem, *Actele de stare civilă sub regimul Codului Civil (1864-1944)*, în vol. *Din istoria statisticii românești*, București, 1969, p. 249-261

¹¹ Ecaterina Negruți, *Les registres paroissiaux de Moldavie et leur importance comme source démographique*, în *Populație și societate. Izvoare de demografie istorică*, vol. III, ..., p. 143-148

¹² Numeroasele studii ale renumitului profesor clujean sunt o dovadă a meritului incontestabil pe care l-a avut în dezvoltarea demografiei istorice în spațiul românesc, dar nu numai. Ștefan Pascu a fost ales în anul 1980, pentru un mandat de un an, ca președinte al Comisiei internaționale de demografie istorică, semn al recunoașterii bogatei sale activități din acest domeniu. Amintim câteva dintre numeroasele sale lucrări dedicate acestui domeniu: Ștefan Pascu, *O descripție de la 1733*, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj*, X, Cluj-Napoca, 1945, p. 376-391; Idem, *Urbarul satului Cetan din prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, III, Cluj-Napoca, 1960, p. 171-253; Idem, *Les sources et les recherches démographiques en Roumanie (Periode prestatistiques)*, în vol. *Problèmes de mortalité. Méthodes, sources et bibliographie en démographie historique. Actes du colloque international de démographie historique*, Liège, 18-20 avril 1963, Liège, 1965, p. 280-303; Idem, *Les recherches de démographiques historiques en Roumanie, 1944-1964*, în *Etudes et chroniques de démographie historique*, Société de Démographie Historique, Paris, 1964, p. 237-250; Idem, *A propos des migrations en Europe Orientale*, în *Annales de démographie historique*, 1970, p. 119-12; Idem, *Demografia*, în *Tribuna*, XIV, nr. 16, Cluj-Napoca, 1970, p. 6; Idem, *Însemnătatea demografiei și a statisticii istorice pentru studiul istoriei*, în Dan Pavelescu (coord.), *Cercetările multidisciplinare și interdisciplinare. Originea, dezvoltarea și perspectivele lor*, Editura Academiei R.S.R., București, 1972, p. 133-142; Idem, *Habitatul transilvan*, în *Lucrări științifice. Seria Istorie*, Institutul Pedagogic Oradea, 1972, p. 9-30; Idem, *Demografia istorică - știință umană aplicată*, în *Tribuna*, XXII, nr. 8, Cluj-Napoca, 1978, p. 3 și nr. 9, 1978, p. 7; Idem, *Démographie et histoire*, în *Revista de istorie*, XXXIII, nr. 4, București, 1980, p. 707-723; Idem, *Cercetările de*

utilizarea metodologiei specifice începând cu anul 1960, după ce participase la Congresul Internațional de Științe Istorice de la Stocholm, și unde a conștientizat importanța demografiei istorice. Sub îndrumarea sa, ca o materializare a activității bogate inițiate și promovate în jurul său, s-au publicat, în anii 1972 – 1980, cele patru volume ale colecției *Populației și societate. Studii de demografie istorică*¹³. Volumul al III-lea este dedicat izvoarelor de demografie istorică, în special registrelor de stare civilă. În volum sunt cuprinse lucrări ale unei secțiuni din cadrul „Colocviului internațional de demografie istorică” (Cluj-Napoca, 1977), incluzând cercetări ale unor specialiști din Canada, Italia, Belgia, Suedia, Polonia, Norvegia, Franța, Ungaria și România.

La începutul anilor 1980, la București, sub îndrumarea lui Louis Roman¹⁴, prin concursul lui Ștefan Ștefănescu și Paul Cernovodeanu, s-a constituit „Laboratorul de Demografie Istorică”¹⁵. Activitatea acestui Laborator a fost una deosebit de bogată, în jurul său gravitând specialiști din întreaga țară: istorici, arhiviști, demografi, sociologi, medici, etc.¹⁶ Accentul cade, atât pe cercetarea practică cât și pe cea teoretică – studiile teoretice și metodologice elaborate aici fiind de o importanță deosebită. Alături de Louis Roman¹⁷, în dezvoltarea acestei adevărate școli de demografie istorică, o contribuție importantă și-au adus M. Chircă¹⁸, Ștefan Ștefănescu¹⁹, dar și alții²⁰. Se cuvin a fi menționate și

demografie istorică din România în ultimii 15 ani, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XX, Cluj-Napoca, 1977, p. 127-162; Idem, *Siebenbürgen und die Bukowina im Rahmen des Habsburgerreiches. Geographisch-ökonomische und ethno-demographische Grundlagen*, în *Die Habsburgermonarchie, 1848-1918*, Band 3, Viena, 1980, p. 1339-1351; Idem, *The ethno-demographic structure of medieval Transylvania. Statistical and documentary argument*, în *Nouvelles Etudes d'Histoire*, vol. 6, București, 1980, p. 265-281; Ștefan Pascu, Viorica Pascu, *Le remariage chez les orthodoxes*, în *Marriage and Remarriage in Populations of the Past*, Londra-New York, 1981, p. 61-66; Ștefan Pascu, *Mutations démographiques au Haut Moyen Age: Peuple sédentaires et populations migratrices*, în *Comité international des sciences historiques, Stuttgart, du 25 août 1-er septembre 1985*, Stuttgart, 1985, p. 813-820, s.a.

¹³ Volumul I (356 p.) apare în anul 1972, al II-lea în anul 1977 (483 p.), iar al III-lea (203 p.) și al IV-lea (221 p.) în anul 1980.

¹⁴ Acesta a avut meritul de a o face cunoscută și pe plan mondial prin inventarierea celor mai consistente studii românești în cunoscuta *Bibliografie internațională de demografie istorică* (fiind colaborator al acestei prestigioase colecții începând cu anul 1980).

¹⁵ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 31

¹⁶ Idem, *Istoria familiei și demografia istorică în România la început de mileniu* (în continuare *Istoria familiei și demografia istorică...*), în *Caiete de antropologie istorică*, anul I, nr. 1, Cluj-Napoca, 2002, p. 30-31

¹⁷ L. Roman, *Le Laboratoire de Démographie Historique de Bucarest*, în *Annales de Démographie Historique*, 1988, p. 360-361; Idem, *Fécondité et statut de la femme en terre roumaine et européenne, XVIIe-XIXe siècles*, la *Conference On Women's position and demographic change in the course of development*, Asker (Oslo), Norvegia, 15-18 iunie 1988; Idem, *Les communautés de parenté aux Pays Roumains et en Europe, XIVe-XVIIIe siècles*, în *Les modèles familiaux en Europe aux XVIe-XVIIIe siècles. Les actes du colloque international de Nieborów*, 23-26 oct. 1989, publiés par Cezary Kuklo, Białystok, 1992; Idem, *Sciences de l'histoire, démographie et démographie historique*, în *Analele Universității București*, XXIX, 1980, p. 99-109; Idem, *Demografia istorică în lume la sfârșit de mileniu*, în *Revista de istorie*, nr. 4, București, 1989, p. 405-414; Idem, *Genealogia și demografia istorică*, în *Ibidem*, 2, nr. 3-4, București, 1991, p. 183-198; Idem, *Iatrotoria și demografia istorică*, *Ibidem*, 3, nr. 3-4, p. 213-214; Idem, *Sabin Manuilă et le démographie historique*, în *Transylvanian Review*, 3, nr. 1, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, p. 47-68; Idem, *Toponimia și demografia istorică*, în *Ibidem*, 8, nr. 5-6, București, 1997, p. 429-439

¹⁸ H. Chircă, *Mișcarea naturală a populației în prima jumătate a sec. al XVIII-lea, în satul Șura Mare, jud. Sibiu*, în *Revista de istorie*, XXXVII, nr.12, București, 1984, p. 1234; M. Chiriță, *Despre starea civilă a populației comunei Bistreț-Dolj (1832-1985)*, în *Mitropolia Olteniei*, 40, nr.1, 1988, p. 104-112

¹⁹ Ștefan Ștefănescu, *Demografia, dimensiune a istoriei*, Editura Facla, Timișoara, 1974; Idem, *Activitatea Laboratorului de demografie istorică în contextul istoriografiei românești actuale*, în *Revista de statistică*, XXXVII, București, 1984

²⁰ L. Demeny, *Registrelor militare – izvoare de demografie istorică și de cercetare a structurii sociale la secuii din sec. al XVII-lea*, în *Sub semnul lui Clio. Omagiu Acad. Prof. Ștefan Pascu*, Cluj-Napoca, 1974, 80-84; Ștefan Imreh, *Über die Lustra – verzeichnisse im Szeklerland*, în *Populație și societate. Izvoare de demografie istorică*, vol. III, ..., p. 90-92; Șarlota Solcan, *Aspecte demografice în Arieș*, în *Revista de istorie*, 3, nr. 3-4, p. 253-273; Idem, *Registrul parohial de botezuri al bisericii reformate din Făgăraș, sursă pentru demografia istorică a sec. al XVII-lea*, în *Hrisovul*, 1, București, 1995, p. 90-100; Costin Feneșan, *Laboratorul de demografie istorică în al optălea an de activitate*, în *Revista de istorie*, XLII, nr. 11, București, 1989, p. 1143-1145, etc.

culegerile de documente, dovedite a fi atât de utile în cercetarea istorico-demografică, referitoare la Transilvania, ce apar în cadrul Arhivelor Statului București²¹.

Cercetarea demografică a cunoscut un interes deosebit și la Iași, aici ea fiind promovată, între alții, de către Gheorghe Platon și Ecaterina Negruți²². Lucrarea Ecaterinei Negruți, *Satul moldovenesc în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Contribuții demografice*, este o reușită contribuție de demografie istorică, prin care își aduce aportul la deslușirea evoluției demografice a satului românesc, asigurând un alt înțeles evoluției sociale²³.

Un merit deosebit în tentativa de impunere a noii direcții de cercetare în istoriografia românească l-a avut Simion Retegan²⁴, care, prin cercetările sale asupra satului, a remarcat și exploatat multiplele posibilități pe care le oferea studierea registrelor parohiale de stare civilă. Alți istorici²⁵, dar nu numai, prin recurgerea la metodele demografiei istorice, s-au aplecat în deceniul nouă al secolului XX asupra cercetării satului românesc.

În perioada post-comunistă, în România, putem constata o mai profundă aplecare spre social, și implicit și asupra demografiei istorice. Domeniile de abordare s-au diversificat însă foarte mult, astfel că cercetările au fost de multe ori tangențiale. Istoria mentalităților, a imaginarului, antropologia istorică, sociologia istorică, dar și alte discipline apelează acum la registrele parohiale de stare civilă. Asistăm astfel, așa cum spunea d-na S.P. Bolovan, la o „redescoperire a registrelor de stare civilă”²⁶. Nu putem să nu remarcăm rolul considerabil jucat în studiul istorico-demografic de către numeroși cercetători ai unor universități și institute de cercetare transilvănene²⁷, în special pe cei ai Institutului de Istorie, ai Universității Babeș-Bolyai și ai Centrului de Studii Transilvane din Cluj-Napoca, dar nu numai.

Remarcăm câteva volume colective, apărute în ultimul deceniu al secolului al XX-lea²⁸, care, prin metodologia, conceptele ori natura dezbaterilor, reușesc să aducă un aport considerabil dezvoltării cercetării din acest domeniu. Două studii, apărute în volumul *Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între sec. XVI-XX*, interesante din perspectiva demografiei istorice, sunt lucrările *Aspecte ale ciclului vieții familiale în satul românesc din nord-vestul*

²¹ Costin Feneșan, *Izvoare de demografie istorică*, vol. I, *Secolul al XVIII-lea. Transilvania*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1986; Iosif I. Adam, I. Pușcaș, *Izvoare de demografie istorică*, vol. II, *Secolul al XIX-lea – 1914. Transilvania* (în continuare *Izvoare de demografie istorică...*), Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1987

²² Ecaterina Negruți, I. Prelipceanu, *Date cu privire la evoluția demografică a unui sat bucovinean în sec. XIX și al XX-lea*, în *Suceava. Anuarul Muzeului Județean Suceava*, 6-7, 1979-1980, p. 247-266; Ecaterina Negruți, *Satul moldovenesc în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Contribuții demografice*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1984; Idem, *Migrații sezoniere la lucru în România (1859-1918)*, Editura Academiei Române, București, 1991

²³ Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc...*, p. 31

²⁴ Simion Retegan, *Mutații economice în satul românesc din Transilvania la mijlocul veacului al XIX-lea, 1848-1867*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca*, 21, 1978; Idem, *Realități demografice ale satului românesc din nordul Transilvaniei la mijlocul sec. al XIX-lea (Solnocul Interior)*, în *Civilizație medievală și modernă românească. Studii istorice*, îngrijit de N. Edroiu, A. Răduțiu, P. Teodor, Cluj-Napoca, 1985, p. 166-173; Idem, *Un flagel de tip medieval: epidemia de holeră din Transilvania din 1866*, în Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan (coord.), *Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între XVI – XX*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995, p. 200-206;

²⁵ Ioan Crișan, *Aspecte privind evoluția demografică a localității Sânnicolau Român în a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, în *Crisia*, XV, Oradea, 1985, p. 309-322; Szugán Iuliu, *Conscrierea urbană a localității Biharia din 1779*, în *Crisia*, XIX, Oradea, p. 429-434; Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, *Aspecte privind căsătoria în satul românesc din nord-vestul Transilvaniei la mijlocul sec. al XIX-lea*, în *Acta Musei Porolissensis*, XII, Zalău, 1988, p. 845-850, etc.

²⁶ Sorina Paula Bolovan, *Istoria familiei și demografia istorică...*, p. 33

²⁷ O aplecare mai profundă, o specializare chiar, a istoricilor transilvăneni spre domeniul demografiei istorice sau alte direcții conexe, a fost determinată și de bogăția izvoarelor (registrelor parohiale) consemnate și păstrate în spațiul ardelenesc.

²⁸ *Studii de istorie a Transilvaniei. Specific regional și deschidere europeană*, coord. Sorin Mitu, F. Gogâltan, Asociația Istoricilor din Transilvania și Banat, Cluj-Napoca, 1994; *Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între sec. XVI-XX*, coord. Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995; *Viața privată, mentalități colective și imaginar social în Transilvania*, coord. Sorin Mitu, F. Gogâltan, Asociația Istoricilor din Transilvania și Banat, Muzeul Țării Crișurilor, Cluj-Oradea, 1995-1996; *Familie și societate în Transilvania*, coord. Ionuț Costea, Valeriu Orga, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1999

Transilvaniei la mijlocul secolului al XIX-lea (Sorina Bolovan) și *Considerații privind problema familiei și a structurii ei de-a lungul secolului al XIX-lea în satele Gilău și Alunișu (jud. Cluj)* (Adriana Florica Munteanu)²⁹. Aceste studii promovează o metodă riguroasă de reconstituire a ciclurilor vieții familiale în spațiul românesc transilvănean. Teme noi se impun în cercetarea demografiei istorice, în care un loc privilegiat era ocupat de problematica familiei: căsătoria și recăsătoria, nașterea, moartea, mișcarea feministă, imaginea și statutul femeii în societate, dar și elemente de disoluție și erodare a familiei (divorțul, concubinajul, prostituția, ilegitimitatea).

Remarcăm, prin rigurozitatea și complexitatea abordării, lucrarea d-nei Sorina Paula Bolovan, *Familia în satul românesc din Transilvania* (Cluj-Napoca, 1999). Autoarea încearcă, într-o manieră elegantă, să surprindă diferitele tendințe, nu numai de demografie istorică, dar și de mental colectiv, înmănunchind trăsăturile lumii rurale cu situația geopolitică a vremii. Metoda aleasă este aceea a despuierii registrelor parohiale din localitățile Ardeova, Așchileul Mic și Izvorul Crișului. Familia este reconstituită prin urmărirea celor mai importante evenimente demografice, respectiv: nașterea, căsătoria și decesul. Sunt surprinse, în același timp, cadrele generale ale vieții de familie, puse permanent în fața unor comportamente de devianță socială (divorțul, concubinajul, ilegitimitatea).

Volumul colectiv *Transilvania în epocile modernă și contemporană. Studii de demografie istorică*, coordonat de către Ioan Bolovan³⁰, reunește lucrările mai multor tineri cercetători grupați în jurul istoricilor demografi de la Cluj-Napoca. Amintim între aceștia pe Lucian Dărămuș³¹, Daniela Deteșan³², Pakot Levente³³, Bogdan Crăciun³⁴, Adriana Miron-Ciocotișan³⁵, Adriana Florica Muntean³⁶, Sorina Paula Bolovan și Ioan Bolovan³⁷. Aceste lucrări sunt contribuții importante la cunoașterea unor aspecte locale sau generale din evoluția demografică a Transilvaniei. Cu aceste ocazii sunt abordate subiecte diverse, legate de dinamica populației rurale, având adesea în centrul atenției familia și ciclurile vieții de familie.

Acestea, dar și numeroase alte lucrări și studii individuale și colective, încununează bogata activitate a cercetătorilor grupați în jurul cercurilor științifice din Cluj-Napoca. Remarcăm, în această direcție numeroasele contribuții și preocupări avute de Sorina Paula Bolovan și Ioan Bolovan³⁸, asta

²⁹ Aceste două studii apar în Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan (coord.), *Sabin Manuilă. Istorie și demografie. Studii privind societatea românească între XVI – XX*, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1995

³⁰ Ioan Bolovan (coord.), *Transilvania în epocile modernă și contemporană. Studii de demografie istorică* (în continuare *Transilvania în epocile modernă și contemporană...*), Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002

³¹ Lucian Dărămuș, *Reconstituirea evoluției și a fenomenelor demografice în satul Muncel (jud. Alba) (în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea)*, în *Ibidem*, p. 11-36

³² Daniela Deteșan, *Satul transilvănean în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Studiu de caz: Brăișor (jud. Cluj)*, în *Ibidem*, p. 37-53

³³ Pakot Levente, *Evoluția demografică a satului Viștea (jud. Cluj) între 1785 și 1914*, în *Ibidem*, p. 54-69; Idem, *Aspecte privind fenomenul mortalității în satul Vlăhița (jud. Harghita) între 1776 și 1895*, în *Ibidem*, p. 211-229

³⁴ Bogdan Crăciun, *Comunitatea săsească din Șaeș (jud. Mureș) în secolul al XIX-lea. Contribuții de demografie istorică*, în *Ibidem*, p. 70-110; Idem, *Imagini ale familiei și ale femeii în calendarele săsești de la începutul secolului al XX-lea*, în *Ibidem*, p. 172-190

³⁵ Adriana Miron-Ciocotișan, *Problema căsătoriei și a familiei în parohia reformată Dămăcușeni (jud. Maramureș) între 1771 și 1930*, în *Ibidem*, p. 125-171

³⁶ Adriana Florica Muntean, *Mortalitate și morbiditate în nord-vestul Transilvaniei (în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea)*, în *Ibidem*, p. 191-210

³⁷ Sorina Paula Bolovan și Ioan Bolovan, *Considerații privind vârsta la căsătorie la românii transilvăneni în secolul al XIX-lea*, în *Ibidem*, p. 111-124

³⁸ Pe lângă lucrările deja amintite ale celor doi cercetători, cu această ocazie inventariem alte câteva lucrări din domeniul demografiei istorice: Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, *Considerații demografice asupra localităților Brăișor și Iclod în a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, XXX, Cluj-Napoca, 1990-1991, p. 267-269; Idem, *Les recherches de démographie historique sur la Transylvanie (1945-1990)*, în *Transylvanian Review*, 1, nr. 1, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1991, p. 132-146; Idem, *Registrelor parohiale de stare civilă din Transilvania - izvoare de demografie istorică*, în *Revista arhivelor*, seria a III-a, vol. I, nr. 1-2, București, 1992, p. 47-51; Idem, *The Church in the Family Life of the Romanians of Transylvania, in the 19th Century*, în *Romanian Civilization*, 1, nr. 2, Iași, 1992, p. 49-57; Sorina Paula Bolovan, *Aspects of the family life cycle in north-western mid 19th Century Transylvanian villages*, în *Transylvanian Review*, III, 1, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1994, p. 101-107; Idem, *Familia și relațiile matrimoniale în satul românesc transilvănean în a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, XXXV, Cluj-Napoca, 1996, p. 209-224; Idem, *Reconstituirea familiei în satul românesc din Transilvania în a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, în *Studii istorice. Omagiu*

fără a omite importanța cercetărilor efectuate de alți istorici și demografi, membri sau colaboratori ai instituțiilor clujene amintite câteva rânduri mai sus³⁹. Amintim faptul că numai în volumele colective editate ca supliment al Masteratului de socio-antropologie istorică⁴⁰ au fost publicate zeci de studii și articole dedicate acestui domeniu.

La Oradea, există de asemenea, un interes pentru cercetarea asupra dinamicii familiei, văzute evident prin studiul registrelor de stare civilă. Amintim în acest sens studiile și cercetările efectuate de profesorul Ioan Horgă⁴¹, referitoare la căsătoriile mixte din spațiul Episcopiei Greco-Catolice de

Profesorului Camil Mureșanu, îngrijit de N. Edroiu, Cluj-Napoca, 1998, p. 329-350; Ioan Bolovan, *Transilvania între revoluția de la 1848 și Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Cluj-Napoca, 2000; Idem, *Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Realități etno-confesionale și politici demografice*, Presa Universitară Clujeană, Colecția „Bibliotheca Historica” a Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca, 2000; Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, *Sguardo sulla demografia storica, Transylvanian Review*, 10, nr. 4, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2001, p. 92-98; Sorina Paula Bolovan, *Problema vârstei la căsătorie la românii din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Slujitor al Bisericii și al Neamului*, Cluj-Napoca, 2002, p. 477-474; Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, *Family and Marital Relations in the Transylvanian Romanian Village (1850-1914)*, în *Transylvanian Review*, 12, nr. 4, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2003, p. 33-44; Idem, *Căsătoriile mixte în Transilvania la sfârșitul epocii moderne. Considerații demografice*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătorii mixte în Transilvania (secolul al XIX-lea și începutul secolului XX)*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, p. 87-109; Ioan Bolovan, *Procese demografice din perspectivă istorică*, în *Mănăstireni și Mănăsturu Românesc*, Cluj-Napoca, Editura Studia, 2005, p. 539-550; Idem, *Mutații demografice în Transilvania în timpul Primului Război Mondial*, în *Studii și Materiale de istorie Modernă*, 2005, București, tomul XVIII, p. 61-70; Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, *Ilegalitatea în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea: contribuții demografice*, în Traian Rotariu, Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan (coord.), *Populația României. Trecut, prezent, viitor*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p. 223-232, s.a.

³⁹ Adriana Florica Muntean, *Considerații privind problema familiei și a structurii ei de-a lungul sec. al XIX-lea în satele Gilău și Alunișu (jud. Cluj)*, în *Sabin Manuilă, istorie și demografie...*, p. 135-143; Idem, *Divorțul la românii ortodocși din protopopiatul Turzii (sfârșitul sec. XIX)*, în Sorin Mitu, F. Gogâltan, *Studii de istorie a Transilvaniei. Specific regional și deschidere europeană*, Asociația Istoricilor din Transilvania și Banat, Cluj-Napoca, 1994, p. 176-178; Idem, *Familia și ciclul vieții familiale în zona rurală a comitatului Sătmăr: a doua jumătate a sec. XIX*, în *Studii istorice româno-ungare*, editat de L. Nastasă, Iași, 1999, p. 139-151; Idem, *Condiția femeii măritate în societatea tradițională transilvăneană din a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, în *Prezențe feminine. Studii despre femei în România (în continuare Prezențe feminine...)*, editori Ghizela Cosma, Eniko Magyari-Vincze, Ovidiu Pecican, Editura Fundației Desire, Cluj-Napoca, 2002, p. 157-167; Vari Sandor, *Alice în oglindă sau repere pentru o imagologie a femeii în mediile urbane transilvănene de la sfârșitul sec. al XIX-lea*, în *Viața privată, mentalități colective și imaginar social în Transilvania*, coord. Sorin Mitu, F. Gogâltan, Cluj-Oradea, 1995-1996, p. 284-292; Bogdan Crăciun, *The Transylvanian Saxon Community of Șaeș in the 19th Century*, în *Transylvanian Review*, IX, nr. 2, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2000, p. 40-57; Idem, *Aspecte privind statutul femeii în comunitatea săsească din Șaeș (sec. al XIX-lea)*, în *Prezențe feminine...*, p. 335-345; Idem, *Mariajele interconfesionale în comunitățile lutherane din Transilvania, în epoca modernă*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte în Transilvania. Secolul al XIX-lea și începutul secolului XX (în continuare Căsătoriile mixte...)*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2005, p. 171-194; F.V. Mureșan, *Familia și condiția femeii în districtul românesc al Bistriței la mijlocul sec. al XVIII-lea*, în *Prezențe feminine...*, p. 139-158; Simona Stieger, *Mișcarea feministă românească din Transilvania (1850-1914)*, în *Ibidem*, p. 237-266; Cecilia Cârja, Ion Cârja, *Biserica Unită, dreptul matrimonial și modernitatea în Transilvania (a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX). Schiță pentru o posibilă analiză de caz: căsătoriile mixte*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte...*, p. 35-54; Luminița Dumănescu, *Transilvania copiilor. Dimensiunea demografică a copilăriei la românii ardeleni (1857-1910)*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2006; Daniela Deteșan, *Mortalitatea în comitatul Cluj în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Evoluții demografice locale*, în Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean (coord.), *Transilvania în secolele XIX-XX. Studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005, p. 89-122; Idem, *Căsătoriile mixte în comitatul Cluj între 1848-1918*, în *Ibidem*, p. 109-122, etc.

⁴⁰ Ioan Bolovan (coord.), *Transilvania în epocile modernă și contemporană. Studii de demografie istorică*, Cluj-Napoca, 2002; Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean (coord.), *Populație și societate. Studii de demografie istorică a Transilvaniei (sec. XVIII-XX)*, Cluj-Napoca, 2003; Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean (coord.), *Transilvania în secolele XIX-XX. Studii de demografie istorică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2005; Traian Rotariu, Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan (coord.), *Populația României. Trecut, prezent, viitor*, Cluj-Napoca, 2006

⁴¹ Ioan Horgă, Mircea Brie, *Opțiuni maritale la populația greco-catolică din nord-vestul Transilvaniei între 1860 – 1879*, în *Analele Universității din Oradea, Fascicula Istorie*, 2000, p. 83-113; Idem, *The Impact of Joint*

Oradea. Stabilirea unor modele și strategii maritale, a determinismelor sociale sau etno-confesionale care stăteau la baza realizării unei căsătorii mixte, precum și condiționările, ori constrângerile comunitare, ce se interpuneau în calea realizării unor astfel de căsătorii, sunt câteva din direcțiile de cercetare pe care le-a promovat istoricul orădean. Familia, relația familie-comunitate, abordată însă mai mult din perspectiva antropologiei și istoriei mentalităților, a fost o preocupare constantă a profesorului Barbu Ștefănescu⁴². Nu în ultimul rând, consemnăm și preocupările în această direcție de cercetare a sociologului demograf Gheorghe Șișeștean⁴³. Acesta publică lucrarea *Etnie, confesiune și căsătorie în nord-vestul Transilvaniei*⁴⁴, în care leagă fenomenul demografic al căsătoriei de determinismele etnice și confesionale.

La Arad, sub îndrumarea profesorului Corneliu Pădurean⁴⁵, aflat în strânsă legătură cu istoricii-demografi de la Cluj-Napoca, s-a pus bazele unei importante activități de cercetare istorico-

Marriges on the Cross-Border Cooperation, în *Chosen problems of Political Geography in Central Europe*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdanskiego, 2001, p. 89-96; Ioan Horga, *Considerații pe marginea evoluției demografiei istorice: metodă, surse de documentare, modelare proprie*, în Corneliu Crăciun, Antonio Faur (coord.), *Istoria - ca experiență intelectuală*, Editura Universității din Oradea, 2001, p. 432-446; Ioan Horga, Mircea Brie, *Etnicitatea românilor beiușeni văzută prin prisma procesului marital (sfârșitul secolului XIX – debutul secolului XX)*, *Analele Universității din Oradea, Fascicula Istorie*, 2001 p. 181-198; Idem, *Analiza strategiilor maritale la populația greco-catolică din dieceza de Oradea (1881-1899)*, *Analele Universității din Oradea, Fascicula Istorie*, 2002, p. 139-179; Idem, *Câteva repere ale unor tendințe de istorie socială în nord-vestul României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: căsătoriile mixte*, în *Noi perspective asupra istoriei sociale în România și Franța*, studii reunite de Alexandru-Florin Platon, Cristina Oghină-Pavie și Jacques-Guy Petit, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003, p. 188-209

⁴² Barbu Ștefănescu, *Tehnică agricolă și ritm de muncă în gospodăria țărănească din Crișana (sec. al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea)*, vol. I, Fundația Culturală „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1995; Idem, *Lume rurală și ritual în Transilvania secolelor XVII-XVII*, în *Noi perspective asupra istoriei sociale în România și Franța*, studii reunite de Alexandru-Florin Platon, Cristina Oghină-Pavie și Jacques-Guy Petit, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003, p. 154-155; Idem, *Sociabilitate rurală, violență și ritual*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2004; Idem, *Lumea rurală din vestul României între medieval și modern*, ediția a II-a, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2006; Idem, *Lumea rurală transilvăneană confruntată cu „puseul demografic” al secolului al XVIII-lea. Opțiuni economice și alimentare*, în *Populația României. Trecut, prezent, viitor*, coord. Traian Rotariu, Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2006, p. 61-67

⁴³ Gheorghe Șișeștean, *Sisteme familiale, strategii maritale și transmiterea proprietății*, în *Acta Musei Porolissensis*, 17, Zalău, 1993, p. 447-453; Idem, *Arii de selecție maritală pentru diferite comunități etnice și religioase din orașul Șimleu Silvaniei (sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea)*, în *Alma Mater Porolissensis*, nr. 6, Zalău, 2001, p. 62-66

⁴⁴ Idem, *Etnie, confesiune și căsătorie în nord-vestul Transilvaniei* (în continuare *Etnie, confesiune și căsătorie...*), Editura Caiete Silvane, Zalău, 2002

⁴⁵ Corneliu Pădurean, *Cercetări de demografie istorică arădene din a doua jumătate a secolului XX*, în *Studia Universitatis „Vasile Goldiș” Arad*, 9, Vasile Goldis University Press, Arad, 1999, p. 146-155; Idem, *Începuturile cercetărilor de demografie istorică în zona Aradului*, în *Studia Universitatis „Vasile Goldiș” Arad*, 10, Vasile Goldis University Press, Arad, 2000, p. 43-50; Idem, *Cauze ale mortalității populației din județul Arad în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Studia Universitatis „Vasile Goldiș” Arad*, 11, Vasile Goldis University Press, Arad, 2001, p. 141-146; Idem, *Unele aspecte privind evoluția nașterilor nelegitime în a doua jumătate a secolului al XIX-lea în județul Arad*, în *Ibidem*, p. 147-156; Idem, *Evoluția nupțialității în secolul al XIX-lea în comitatul și orașul Arad*, în *Ibidem*, p. 156-164; Idem, *Izvoare de demografie referitoare la Comitatul Arad în secolul XIX*, în *Teologia. Revista Facultății de Teologie Ortodoxă*, 5, nr. 3-4, Arad 2001, p. 84-90; Idem, *Unele concluzii privind evoluția nupțialității la românii ortodocși din orașul Arad în secolul al XIX-lea*, în *Teologia. Revista Facultății de Teologie Ortodoxă*, 7, nr. 1, Arad, 2003, p. 87-97; Idem, *Populația comitatului Arad în secolul al XIX-lea*, Arad, 2003; Idem, *Căsătoriile mixte confesionale în unele localități din județul Arad în secolul al XIX-lea*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte...*, p. 171-194; Maria Pădurean, Corneliu Pădurean, *Comportamentul nupțial al ortodocșilor din Arad în perioada interbelică*, în Corneliu Pădurean, Mihai Săsăujan (coord.), *Biserica și societate. Studii istorice*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2005, p. 243-269; Pavel Huszrik, *Câteva considerații privind evoluția demografică și evoluția familială în primul secol de locuire a Nădlacului de către slovaci*, în Corneliu Pădurean, Ioan Bolovan (coord.), *Căsătoriile mixte...*, p. 275-285; Adrian Bucur, *Aspecte privind căsătoriile mixte la Ineu (județul Arad) în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Ibidem*, p. 219-236; Adelina Stoenescu, *Cununiile mixte în comunitățile catolice (latine și orientale) din Oradea între 1851-1918*, în *Ibidem*, p. 133-170; Corneliu Pădurean (coord.), *Confesiune și căsătorie în spațiul românesc. Secolele XVII-XXI. Studii de demografie istorică*, Editura Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, 2006, Idem, *Decesele, între statistică și evenimentul familial în Aradul primei jumătăți a secolului al XX-lea*, în Mihaela Grancea, Ana

demografică. Rezultatele, cuantificate în numeroase lucrări și acțiuni organizate, au contribuit la extinderea și consolidarea preocupărilor demografice din întreg spațiu românesc.

Tuturor acestor contribuții de demografie istorică li se adaugă numeroase studii apărute pe lângă alte centre de cercetare și universități, dar și importante lucrări referitoare la cunoașterea familiei oferite de istoria socială, a mentalităților, a imaginarului, de antropologie sau sociologie. Între cercetătorii ce și-au adus alte contribuții importante în acest sens, îi amintim pe: Toader Nicoară⁴⁶, Marius Rotar⁴⁷, Florin Valeriu Mureșan⁴⁸, Sorin Mitu⁴⁹, Blaga Mihoc⁵⁰, Alin Ciupală⁵¹, Alexandru-Florin Platon⁵², Constantin Bărbulescu⁵³, Mihaela Grancea⁵⁴, etc.

Dumitran (coord.), *Discursuri despre moarte în Transilvania secolelor XVI-XX*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2006, p. 404-416, etc.

⁴⁶ Toader Nicoară, *Orizonturile spațiale în civilizația rurală românească în Transilvania și Banat în zorile modernității (1680-1880)* în *Tribuna*, 5, nr. 45, Cluj-Napoca, 1993, p. 6-7; Idem, *Epidemii și mentalități în societatea românească în zorile modernității (1700-1830)*, în Sorin Mitu, Florin Gogâltan (coord.), *Studii de istorie a Transilvaniei. Specific regional și deschidere europeană*, Asociația Istoricilor din Transilvania și Banat, Cluj-Napoca, 1994, p. 152-163; Idem, *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Presa Universitară Clujeană/Mesagerul, Cluj-Napoca, 1996; Idem, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997; Idem, *Sentimentul de insecuritate în societatea românească la începuturile timpurilor moderne (1600-1830)*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2003; Idem, *Istoricul și moartea. Un itinerar*, în *Caiete de antropologie istorică*, 3, nr. 1-2/5-6, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2004, p. 11-23, etc.

⁴⁷ Marius Rotar, *L'attitude devant la mort en Transylvanie à la fin du XIXe et au début du XXe siècle*, în *Transylvanian Review*, vol. XII, 4, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2003, p. 74-82; Idem, *La limită sau moartea care iese din schem: sinuciderea în Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, în *Caiete de antropologie istorică*, 3, nr. 1-2/5-6, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2004, p. 57-83; Idem, *Moartea în Transilvania în secolul al XIX-lea*, vol. I, *Zece ani de concubinaj cu moartea. Dimensiunii istorice și perspective contemporane asupra morții*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2006, etc.

⁴⁸ Florin Valeriu Mureșan, *Satul Românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2005

⁴⁹ Sorin Mitu, *Aspecte ale imaginii de sine la românii ardeleni. 1800-1850 – dimensiunea negativă*, în Sorin Mitu, Florin Gogâltan (coord.), *Studii de istorie a Transilvaniei. Specific regional și deschidere europeană*, Asociația Istoricilor din Transilvania și Banat, Cluj-Napoca, 1994, p. 106-115; Idem, *Propagandă oficială și mentalitate țărănească în Transilvania în epoca războaielor napoleoniene*, în Sorin Mitu, Florin Gogâltan (coord.), *Viață privată, mentalități colective și imaginar social în Transilvania*, Oradea-Cluj, Asociația Istoricilor din Transilvania și Banat, Muzeul Țării Crișurilor, 1995-1996, p. 242-248; Idem, *Imagini populare ale feminității în surse ardeleni de la începutul secolului al XIX-lea*, în Ionuț Costea, Valentin Orga (coord.), *Familie și societate. Studii de istorie a Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1999, p. 31-34; Idem, *Imagini europene și mentalități românești din Transilvania la începutul epocii moderne*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000; Idem, *Popular Images of Femininity in Transylvanian Sources from the Beginning of the 19th Century*, în *Transylvanian Review*, vol. X, 3, Centrul de Studii Transilvane, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2001, p. 23-27, etc.

⁵⁰ Blaga Mihoc, *Biserica și societate în nord-vestul României. Contribuții monografice*, Editura Logos '94, Oradea, 2003; Idem, *Valențele emancipării. Etnie, confesiune și civism*, Editura Logos '94, Oradea, 2004, etc.

⁵¹ Alin Ciupală, *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea*, Editura Meridiane, București, 2003; Idem, *Despre femei și istoria lor în România*, Editura Universității din București, 2004, etc.

⁵² Alexandru-Florin Platon, Gheorghe Platon, *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context european, evoluție socială și politică*, Editura Academiei Române, București, 1995; Alexandru-Florin Platon, *Societate și mentalități în Europa medievală. O introducere în antropologia istorică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2000; Idem, *Geneza burgheziei în Principatele Române (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea). Preliminariile unei istorii*, Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1997, etc.

⁵³ Constantin Bărbulescu, *Universul înruderii. Între istorie și antropologie*, Cluj-Napoca, 2000; Idem, *Tema degenerării rasei în literatura medicală din România la sfârșitul secolului al XIX-lea*, în N. Bocșan, S. Mitu, T. Nicoară, *Identitate și alteritate. Studii de istorie politică și culturală*, vol. 3, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 273-290; Idem, *Imaginarul corpului uman. Între cultura țărănească și cultura savantă (secolele XIX-XX)*, Editura Paideia, București, 2005; Constantin Bărbulescu, Vlad Popovici, *Modernizarea lumii rurale din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. Contribuții*, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2005, etc.

⁵⁴ Mihaela Grancea (coord.), *Reprezentări ale morții în Transilvania secolelor XVI-XX*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2005; Idem, *Relatări ale călătorilor străini despre statutul femeii în familia tradițională românească*

Toate acestea, dar și numeroase alte studii interdisciplinare publicate de către cercetătorii români, au contribuit la dezvoltarea și conturarea unor direcții de cercetare în domeniul demografiei istorice și a disciplinelor conexe.

din secolul al XVIII-lea, în *Caiete de antropologie istorică*, nr. 3, Editura Accent, Cluj-Napoca, 2003, p. 17-27; Mihaela Grancea, Ana Dumitran (coord.), *Discursuri despre moarte în Transilvania secolelor XVI-XX*, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2006, etc.